

ad Verbum

WWW.ADVORBUM.LV

2008. gada 29. februāris. Nr. 3.

Impulss ir dots līdzī cibiņā

Ir vēlēšanās pieskarties tekstem tādam, kāds tas bija, un noskaidrot, kā tas radās. Ar visu to materiāla pretestību

Marika VIDĪNA *

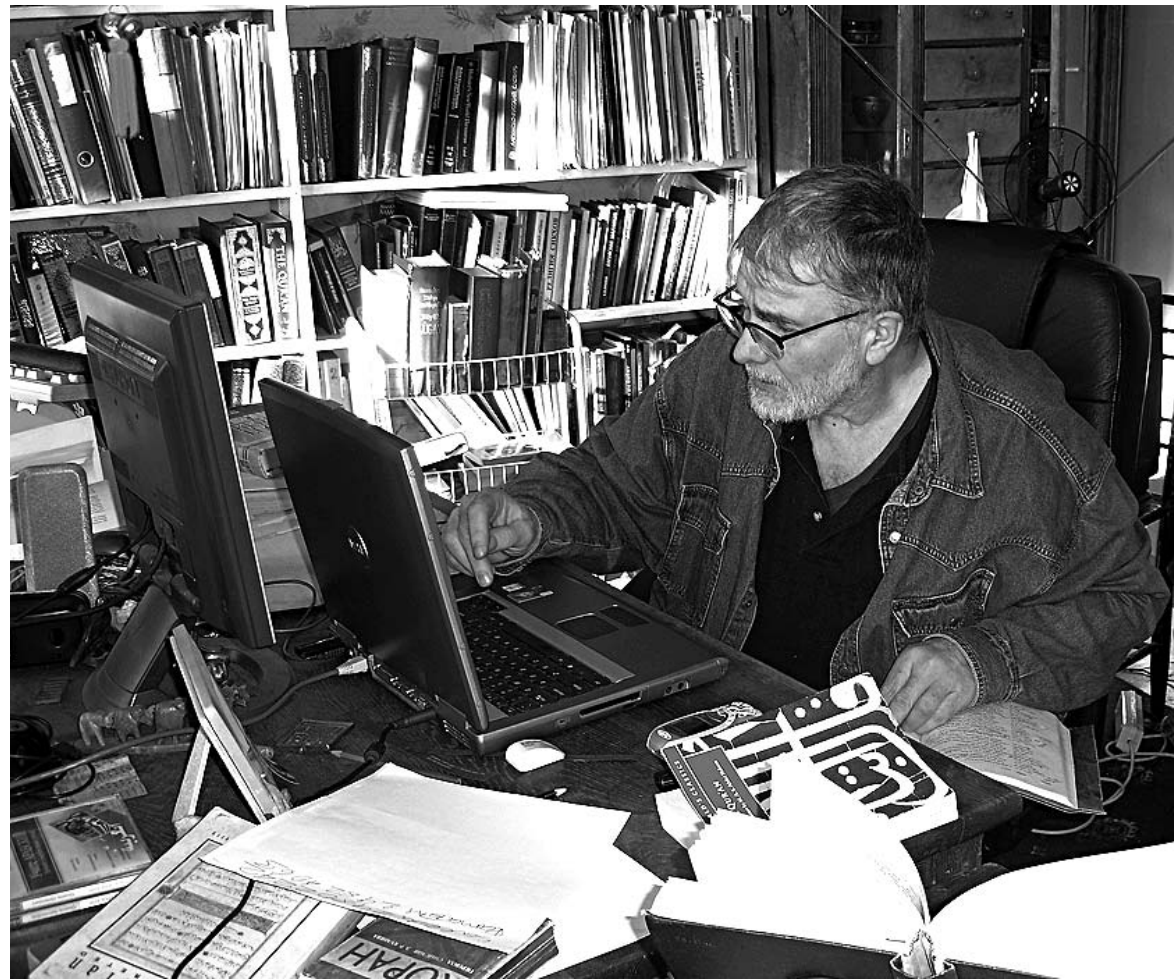
Kā katrai valodai ir nepieciešams Bībeles tulkojums, tā, lai tulkotu no uzbeku, urdu, bengāļu vai turku valodas, ir labi, ja pārtulkots ir Korāns – par to ir pārliecināts Uldis Bērziņš, kurš Korāna tekstu no arābu valodas tulkojis latviski. Grāmata *Domas un atklāsmes. Korāns*, kurā ir divpadsmit stāsti, šogad iznākusi apgādā *Zvaigzne ABC*. Pilnībā Korāna teksta tulkojumu izdos *Zinātne* sērijā *Literatūras pieminekļi*. Grāmatas zinātniskais redaktors ir Jānis Ešots. Pirmo reizi latviešu valodā publicēta daļa no Korāna. “Ja mums būs izdevies radīt zināmu priekšstatu par Korāna jēdzienu sistēmu un stilu, būsim kalpojuši valodai – tas literāta negantākais sapnis un lielākais gods,” tā par darbu pie Korāna saka tulkotājs Uldis Bērziņš. Tulkošanas un valodu apmācības centrs *Ad Verbum* aicina Uldi Bērziņu uz sarunu.

Marika Vidīna: – Kā un kāpēc tu sāki tulkot sakrālās tekstus?

Uldis Bērziņš: – Sāku ar Ījaba grāmatu. Kopš bērnības man ir tāds pieradums. Vecmāmiņa deva lasīt. Teica, lai Veco Derību nelasot, tur esot visādas cietsirdības, lai lasot Jauno Derību. Es lasīju arī Veco, jo man patika valodas greznums, varbūt tas visvairāk. Un Jaunajā Derībā, protams, es kā puika dzīvoju līdz Jēzus personīgajai drāmai un tam, kas notiek ar labu cilvēku, kurš grib kaut ko labu sludināt un palīdzēt savai tautai un saviem ļautiņiem, bet, lūk, viss beidzas ar to, ka viņš tiek sodīts – piesists krustā. Tā es pieradu šādu literatūru lasīt.

Nu nebija tā, ka Ījaba grāmata būtu man pati tuvākā un es to labi saprastu. Drīzāk uz manu nenobriedušo prātu lielāku iespaidu atstāja Erika Ādamsona *Ījaba mantinieki* nekā Bībeles Ījaba grāmata. Bet kaut kā gadījās, ka es paņēmu bibliotēkā, “fundenē”, Bībeles ebreju valodas mācību grāmatu. Tas bija vecs izdevums – pirms Pirmā pasaules kara. Es nejausi atvēru to burtņiņu pašā sākumā, kur bija Ījaba grāmatas 3. nodaļa. Tur tas bija kā mācību teksts. Trešā nodaļa ir fonētiski visbagātākā. Tur ir visādi knīfi – atskaņas un saskaņas. Un es sāku skatīties, acīmredzot mani interesēja tā senebreju Bībeles valoda. Kāpēc tieši interesēja – to es arī tagad nevaru saprast. Aiz simpātījam pret cionistiem vai ebrejiem. Tad es atklāju, ka tas ir dejas teksts, kas atšķiras no citiem Bībeles tekstiem, no prozas tekstiem, un ka tas ir salikts pa rindīņām smukuma pēc, un atskaņas norādītas. Tas mani ieinteresēja kā tāds uzdevums, kas iespēju robežās jāapgūst, lai tad varētu izvērtēt un varbūt iztulkot un parādīt, ka Bībele sastāv no dažādiem tekstiem, jo tai brīdī jau sāku aptvert, ka tā nav viena grāmata – tā ir bibliotēka. Un tad es ņēmu un skatījos dažādās vēsturēs, kur tiešām ir izdalīta trīs kategoriju Vecā Derība – hronikas, praviešu oratoriskā proza un dažādas virzības dežija – gan didaktiskā, gan filosofiskā, gan mīlas lirika, bet pamatā dejas ritmiskā organizācija visās dejas grāmatās ir vienota, kopīga, zināmā mērā satvināta. Tur ir tāds ritms, kam regularitāti piešķir uzsvērti zilbju skaits – no uzsvērtajiem balsieniem veidojas musturs. Tā es iztulkotu Ījaba grāmatu (*Ījabs, Rīga, Zinātne (Literatūras pieminekļi)*, 1997). Mani ieinteresēja, kā to ritmu varētu atveidot latviski. Un reizē jāskatās pēc terminoloģiskas konsekvences, pēc sinonīmiem. Ilgi – lēni jau iet, pamazām mācoties. Faktiski mācījos ne no mācību grāmatas, bet no paša teksta, no dažādiem komentāriem, un, tādā dilematiskā veidā, ne akadēmiski, vienkārtīgi taustīdamies.

Pēc tam iznāca tā, ka es vēl gribēju tulkot Psalmus, Dāvida dziesmas. Un tad pēkšņi Holandē es satiku kādu priesteri no Krievijas, kurš jautāja, vai es negribu gadu pamācīties Amsterdamas Brīvajā universitātē. Es pieiecos, mani pieņēma, un gadu es tur mācījos. Kad atbraucu atpakaļ, mani aicināja piedalīties Bībeles biedrības Bībeles tulkošanas projektā Vecās Derības grupiņā. Nu un tad kopā ar kolēģiem tulkojām tos tekstus – tas bija kolektīvs darbs. Katrs kaut ko mājās pārtulko un tad visi apspriež. Droši vien es esmu tur tulkojis gan šo, gan to. Bet vairāk turējos pie dejas tekstiem, tie mani pašu interesēja individuāli un tos gribēju jau izdot arī pats savā pirmvariantā. Psalmi iznāca *Zinātnes* apgādā ar nosaukumu *Slavinājumi* (2005), arī sērijā *Literatūras pieminekļi*, ko mēs kādreiz nodibinājam nolūkā izdot Knuta Skujenieka lēģerī iztulkoto Dziesmu dziesmu. Kad nodibinājām *Literatūras pieminekļu* sēriju, aicinājām redkolēģijā Jāni Peteru, Abramam Feldhūnu, Viktoru Ivbuli un vēl citas autoritātes, lai varētu izdot Bībeles tekstus. To sēriju aiz patikas pret vecām lietām mēs turpinām, tajā izdeva arī manis tulko to Vecās Derības grāmatu, kas latviski kopš 1689. gada pazīstama kā viena no Bībeles grāmatām *Tas mācītājs Zalams* Ernsta Glika tulkojumā; es grāmatu nosaucu *Pulcētājs* (2000). Tagad iznākusi daļa no Korāna (*Domas un atklāsmes. Korāns*, 2008). Nu jau ir uzkrājušies pieredze, strādājot ar Vecās Derības dejas tekstiem, un ir radusies interese, kā var latviski “atrisināt” Korānu.

Uldis Bērziņš: “Valoda vēl nav viss. Tā ir filoloģiskā puse, mēs uzrakstām to versiju, ko izvēlamies, un godprātīgi pieliekam klāt vēri, ka pastāv vēl citi viedokļi. Bet mēs nezinām ārpus tekstuālo situāciju – tulkošana nav tikai pārceļšana. Tā jau ir tā tulkotāja drāma. Es cenšos savās tulkošanas piezīmēs parādīt, kurā vietā bija iespēja darīt citādi un kāpēc es esmu izšķīries par šo variantu”

Svarīgs Korāns ir tāpēc, ka tas ir atslēgas teksts, tāds kā kods tam literatūrām, kas tikušas un top rakstītas islāma kultūras ietvaros. Tāpat kā mums – nu, nevar tekstus tulkot uz valodu, kurā nav Bībeles iztulkota. Daudz ko nevar tulkot tāpēc, ka visur nāks “kamielis caur adatas aci” un citi teiciens no Bībeles. Tiem jābūt jau priekšā, citādi ir grūti un nekārtīgi, un haotiski, jo katrs, no rīta modies, tulkos pa savam un neveidosies latviešu, franču vai angļu kultūrai kopīgais Bībeles slānis. Ja Bībele ir iztulkota, pēc tam var tulkot jebko. Lai tulkotu no uzbeku, urdu, bengāļu vai turku valodas, ir labi, ja Korāns jau ir pārtulkots. Tikai pašķir un skaties – latvju tulkojumā Korānā šī vietīņa tā – nē, man tā nepatīk, es gribētu drusku citādi, – taisi citādi, tomēr ir jau teksts, ko uzlabot.

– Kāpēc tavi Bībeles tulkojumi tik ļoti atšķiras no iepriekšējiem?

– Agrāk skatījās uz Biblii kā uz vienotu literāru darbu, kā uz Dieva vārdu. Un teksti pilnīgi apmierināja gan ķēniņu Jēkabu Anglijā, gan Gliku Latvijā, gan Luteru Vācēme – visa Bībele tapa vienā bibeliskā stilā. Tas ir Dieva vārds, tur runā Dievs, un nevienam nebija uzdevuma papētīt Biblii pa atsevišķām grāmatām. Piemēram, salīdzināt evaņģēlistu stilu, Pāvila stilu ar citu vēstulnieku stilu, varbūt atklāt, ka to vajag tā tulkot, bet to – citādi. Kaut gan stils kanona rediģēšanas gaitā – gan masorētu stils attiecībā uz senebreju tekstiem, gan mācītāju stils, sākot no Lutera, saistībā ar protestantu tradīciju, gan Sv. Hieronīms attiecībā uz latīņu tulkojumu, visi šie teksti ir satvināti un unificēti. Un gan jau arī oriģinālteksti masorētu versijā, ja viena redakcija ir visiem iespējamajiem izdevumiem, ir pieslēpēti, unificēti, kas bijis pārāk skabargains, tas nogludināts.

– Tad jau taisnība arābiem, ka Korāns kā sakrāls teksts jālieto tikai oriģinālvalodā.

– Izmantot to, teiksim, lūgsmē. Jā, nevis tulku tulkojumu. Musulmaņu iekšējais cilvēks to neakceptē. Jo sakrāls ir tiešām tikai tas, kas ir nācis no Dieva. Viņu uzterē – caur pravieša, caur vēstnieka muti. Tikai arābu teksts ir sakrāls. Bet arī oriģinālie sakrālie teksti ir visai pretrunīgi. Tu iemācies senebreju valodu, iemācies sengrieķu, un tāpat nebūs pilnīgi skaidrs, kā saprast. Katra vieta tekstā pieļauj visplašāko interpretāciju. Mēs nezinām, kāda bija sejas izteiksme tam vai citam pravietim, kā viņš žestikulēja. Tur vēl nāk nevērdiskā tradīcija līdzī un situācijas, kādās konkrētais teksts runā. Valoda vēl nav viss. Tā ir filoloģiskā puse, mēs uzrakstām to versiju, ko izvēlamies, un godprātīgi pieliekam klāt vēri, ka pastāv vēl citi viedokļi un citi tulko vēl tā un tā, un tā, bet es vēlos sekot šai versijai. Lasītājiem ir tiesības zināt arī pretējo. Bet mēs nezinām ārpus tekstuālo situāciju, un patiesībā var pieļaut bezgala daudz situāciju, variantu un iespēju – tulkošana nav tikai pārceļšana. Tā jau ir tā tulkotāja drāma. Es cenšos *Zinātnes* izdevumos savās tulkošanas piezīmēs parādīt, kurā vietā bija iespēja darīt citādi un kāpēc es esmu izšķīries par šo variantu. Un tur ir profesora Joela Veinberga komentāri. Lasītājs problemātiskās vietās var pieņemt savu lēmumu. Tāpat arī Korānā. Es rakstu tulkošanas piezīmes – skat. tur un tur, tādam

un tādam. Tā patiesībā ir jābūt.

– Vispār jau interesanti, cik ilgi cilvēki turpinās atšķirīgus Bībeles tulkojumus citē burtiski un bieži izmantot no konteksta izrautu citātu kā neapgāzamu argumentu sava viedokļa autorizēšanai, jo tā saka Dievs... Tad jau bieži iznāk, ka tā vai citādi saka tulkotājs.

– Nu, to naivumu, kad uzskata, ka tulkojums ir tas pats, kas oriģināls... Kā viena tante teica – kas vainas *King James* Bībelei, ja mūsu Kungam Jēzum Kristus tam bija laba diezgan, tad kāpēc mēs gribam tagad kaut ko pārtaisīt?

– Un kāpēc tad gribam kaut ko pārtaisīt?

– Ķēniņa Jēkaba Bībele bija gana laba Šekspīram un kā frazeoloģismu avots ir pamatā angļu literatūrai un visai garīgajai dzīvei. Tā ir tāda kā dvēseles skola, bet tagad esam nonākuši tik tālu, ka gribas saprast, kas tad bija senāk – kas bija jūdējiem, kas bija grieķiem, kā radās tie teksti, kādi tie bija sākumā. Gribam, tā teikt, pieskarties tapšanas stadijai. Bet nevienam jau nevar cerēt, ka viņš aizvietos Gliku. Un Glikis bija gana labs Blaumanim. No viņa tulkojuma izauga arī mācītāju sprediķi. Revidētie izdevumi turpina to pašu tradīciju. Kāds arhaisks vārdiņš nomainīts ar citu, kas šķītis saprotamāks draudzēm, valoda modernizēta, bet kadence, valodas mūzika ir tā pati.

– Kāda ir atšķirība starp sakrālu un citu literāru tekstu tulkošanu?

– Sakrālie teksti ir autoritāte miljoniem vai tūkstošiem, vai vismaz vienam cilvēkam. Tā ir realitāte. Protams, ir lielāka bijība pret tekstu. Es nevaru, negribu, un man nav tiesību lietot kompensācijas principu, citu atskaņu sistēmu, ko var atļauties, tulkojot folkloru vai kolēģu dejojus, ieliekot citu reālīju, lai tikai sanāktu atskaņa. Bet ir vēl viena lieta, ko es tagad iedomājos. Patiesībā tomēr ar tiem sakrālajiem tekstiem ir tā, ka man ir intūcija vai tāda īpaša sajūta, par kuru pat nezinu, vai tā ir mani ieaudzināta vai arī es pats pa gabalu jūtu, ka pastāv abpusējs kontakts radībai ar Radītāju. Un ka Radītājs sūta kādus impulsus, kas, protams, nepienāk mums pieejamo jēdzienu veidā. Nu, nerodas Radītājam tādi priekšstati, tādas pasacīņas, kādas mēs esam ieradusi veidot ap sevi. Mēs veidojam savu pasaules ainu. Lai Viņš mūs uzrunātu, kaut kādā veidā uzrunātu

vai kaut ko ar mums darītu, Viņam jāatrod kāds tulks, kas varētu būt vēstnieks, jo zina to mitoloģisko valodu, saprot to impulsu, kuru mēs nevaram aptvert, kuru patiesībā neviens nevar aptvert, jo tas ir kaut kas cits, un šis vēstnieks impulsu izsaka, rada sakrālo tekstu, kas tāpat tomēr ir kādas Augstākas varas inspirēts. Viņš nav tikai pats sevi novedis līdz pravietiskai ekstāzei, gribu pieļaut, ka viņš saņem kādu impulsu, kādu pavēli. Raksti! Ej un runā, ej un sludini! Un tad aiz šā sakrālā teksta, kuru viņš veido savā dzimtajā valodā un savā cilvēka prātā ar cilvēka prātam pieejamajiem pasaku tēliem, viņā ir klāt arī tas impulss, par kuru mums ziņu trūkst. Un pret to impulsu tad es izjūtu kādu divainu bijību. Es nezinu... nu jā, pret Mormoņu grāmatu es pagaidām to nespēju izjust. Man neliekas... lai gan, ko es zinu, ko es varu pateikt, varbūt arī tur ir kāds mazs dēmonisks vai eņģelisks impulsiņš. Nu, Mormoņu grāmatai neticu, Vecai Derībai ticu. Varbūt nekonekventi. Es nesaku, ka Dievs seko līdzī manām izdošanas lietām un tulkošanai. Pietika, ka Viņš vienreiz uzrunāja cilvēci, nu tas gadījumā, ja ir tā, kā man ik pa brīdim liekas, ka Viņš vienreiz deva šo impulsu. Un pēc tam citu impulsu ar mūsu Kungu un Viņa mācekļiem. Pirms tam izmēģināja Jāni Kristīstāju, bet viņš varbūt izradījās mazāk talantīgs. Tad atrada Jēzu no Nācāretes un laiku pa laikam..., varbūt tur, Austrumos, kaut kas tāds arī laiku pa laikam rodas, hipotētiski jā – ir tādi impulsi. Gribētos tam ticēt, un tā es to jūtu. Kāpēc izjūtu – grūti pateikt, varbūt vecmāmiņa iemācīja.

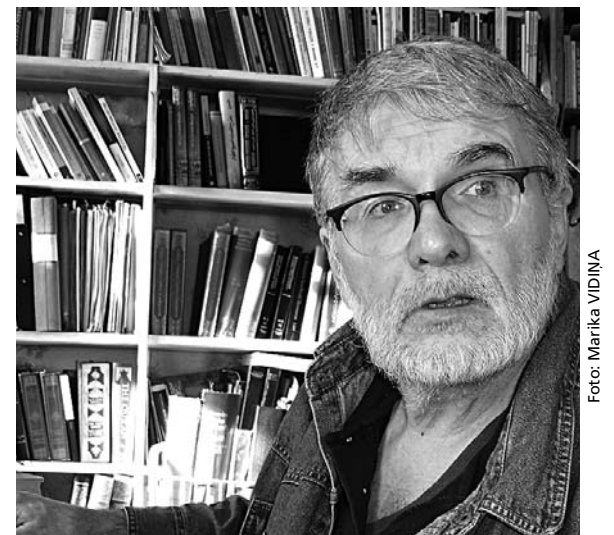
– Ja neņem vērā kultūras un laika kontekstu, kādu principiālu atšķirību redzi starp Korānu un Bībeles grāmatām?

– Korāns ir sprediķu grāmata. Un tajā faktiski viens un tas pats sižets atkārtojas. Jo katrā sprediķī mācītājs atgriežas pie pamācošām lietām, kuras ir vērts atgādināt. Vecā Derība ir gadu tūkstošos izveidojusies maza, no zemes uz zemi līdzī iznēsājama bibliotēka. Tās ir principiāli atšķirīgas grāmatas. Vecā Derība, protams, ir daudzveidīgāka un pretrunīgāka. Autori strīdējušies, viņi ir “pārinterpretēti”, kamēr atraduši katrs savu vietu, līdz galam nav atraduši līdz šai dienai, vēl ir tāda pretrunīgā saikne. Korāns nāk pēc visa tā un pretrendē uz to, ka ir vēlreiz atkārtots visu grāmatu pirmavots – tas, ko Dievs patiesībā ir gribējis teikt. Evaņģēlijos vai Torā, vai Psalmu grāmatā tas ir sajucais ar cilvēku darbiem, ar cilvēku vajībām, un ieguvus literāra darba raksturu, literāriem darbiem raksturīgo pretrunīgumu. Bet Mēs (Radītājs) pasakām atkal to, ko visu laiku esam gribējuši teikt un ko pirms tevis esam devuši Mozum, Jēzum Marijas dēlam, vēl pirms tam ķēniņam Dāvidam. Tas ir atkārtojums, apliecinājums un apstiprinājums. Un, protams, daudz garlaicīgāks, jo nav tā procesa, nav tik lielu iekšējo pretrunu, tik lielu intelektuālu un tēlainu greznumu kā bibliotēkai, kura radusies gadu tūkstošos. Nu, te ir jāapstājas, jo Bībele nav vienas kopīgas vēsts, Korānā – ir. Principiāli citāds teksts. Korānā uzsvērts, ka tas ir tas pats, kas bija pirms tevis. Ko Mēs pirms tevis leļpusūtiņām trijiem, un tagad Mēs to atkārtojam. Tas apstiprina to, kas iepriekš ir bijis, bet ko viņi nav pildījuši un ko viņi ir pa lielai daļai aizmirsuši un aizmīlojuši savos augstprātīgos pārsprīdumos. Dievs neko jaunu neizgudro, Viņam viss no paša sākuma ir skaidrs. Ticīgais varbūt meklētu ko jaunu, kas tad nu ir patiesība. Es to nemeķleju. Un tāpēc arī neredzu. Šai ziņā man ir ticības aklums.

– Dieva vārds kā abpusgriezīgs zobens, kas strādā pats savā spēkā – vai sakrālo tekstu tulkošana ir kādā veidā tevi ietekmējusi?

– Ceru, ka nekā. Bet es nezinu, nevaru par to spriest. Tas jāskatās no malas. Jēbkrūš darbs kaut kā ietekmē. Stilistikas apgūšana, sevis disciplinēšana, palēnām mācīties būt godīgākam pret tekstu, nebūt slinkam, apstāties un meklēt, kamēr atrod. Tās pašas tikumus cits vecitis var apgūt, arhivā strādādams. Neteikšu, ka es būtu pietuvinājies kādam augstākām eksistences formām, droši vien ne. Tikpat skeptisks nomīrsu – nav nekāda vaina. Neglābs lasīšana – tad citādi jālasa. Tikpat labi varu iedomāties, ka tas impulss ir dots līdzī cibiņā pie radiācijas un ik pa brīdīm to taisām vaļā un pilnīgi radikāli dažādos virzienos mēs paši no savas vides radām tos, kas atvērs to cibiņu un radīs vajadzīgos tēlus. Un tad tie veidojas pilnīgi dažādos virzienos – Austrumāzijā vienā virzienā, Rietumāzijā – pilnīgi pretējā. Jo savietojums ir kaut kas ļoti kodolīgs, kaut kāds pats pirmais impulss... Tā varētu būt. Neko nevar zināt. To varētu saukt par reliģisko instinktu, tas varētu būt sākotnējais ziņojums, kas iedots cilvēkam līdzī. Būs tev meklēt, no kurienes tu nāc. ■

*Marika VIDĪNA ir tulkošanas un valodu apmācības centra *Ad Verbum* direktore

Uldis Bērziņš: “Savietojums ir kaut kas ļoti kodolīgs, kaut kāds pats pirmais impulss... Tā varētu būt. Neko nevar zināt. To varētu saukt par reliģisko instinktu, tas varētu būt sākotnējais ziņojums, kas iedots cilvēkam līdzī”